

УДК 378.147:159.9:34-047.22

Андрущенко Т. В., Ковчина І. М., Пасічніченко С. В., Панченко М. В.

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
У СТУДЕНТІВ – ЮРИДИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ**

У статті проаналізовано важливі проблеми підготовки студентів – юридичних психологів – до майбутньої професійної діяльності. Подано сучасне визначення терміна «компетентність» у напрямі підготовки юридичних психологів за спеціальністю «Психологія». Розглянуто компетентності визначеної кількості дисциплін, які викладаються юридичним психологам.

Ключові слова: студент, юридична психологія, компетентності.

У контексті реалій і перспектив розвитку української держави важливим залишається питання переосмислення ролі національних вищих навчальних закладів у підготовці високопрофесійних фахівців. Сучасна освітня політика має реалізовуватися згідно зі Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», у якій передбачено впровадження в життя вектора відповідальності, метою якого є забезпечення кожному громадянину нові гарантованого доступу до високоякісної національної або міжнародної освіти [1].

Аналіз наукової літератури показує, що це питання в національній науці висвітлено в працях Ю. Гундербайло, В. Климчук, О. Кляпець, Н. Ничкало, В. Мяленко, Т. Титаренко, О. Огієнко, Л. Овдієнко та інших.

Метою статті є аналіз пріоритетів освітньої політики України й розкриття основних стандартів у підготовці юридичних психологів.

Українська вища школа повинна відповідати потребам сучасної економіки та інтеграції України в європейський і культурний простір. Більшість європейських країн прийняли рішення щодо розроблення та співвіднесення національних рамок кваліфікацій з Європейською рамкою кваліфікацій для навчання впродовж життя. Це означає, що пріоритетом освітньої політики є формування нації, яка постійно навчається, засвоюючи одночасно демократичні цінності, розвиваючи громадянське суспільство, утверджуючи людиноцентризм в освіті [2, с. 15].

Саме тому соціальними психологами обґрунтовано теорію «конструювання життя», яка допомагає оптимізувати практику роботи з людьми, вмотивувати особу займатися собою, навчатися. Дослідниками також визначено можливості управління ризиками індивідуума та запропоновано для молоді способи оптимізації майбутнього життя. Водночас велику увагу приділено засобам оптимізації Internet-практик і його ролі в оптимізації життєвого середовища особи [3].

На думку Л. Овдієнко, сучасною вимогою є потреба відійти від освіти-навчання й повернутися до освіти-життя. Уся освіта повинна сприйматися як суспільний процес, необхідний для діяльності в майбутньому. Потрібно дивитись у майбутнє, а не в минуле. Освіта, на її переконання, повинна бути для блага кожної людини як її невід’ємна цінність [4, с. 92]. На превеликий жаль, ми втратили освітні цінності, і зараз є головне завдання для всіх українців – надати освіті статусу життєвої невід’ємної цінності: як неможливо відібрати в людини життя, так і неможливо відібрати освітні надбання.

Україна активно включилася в запровадження ідеї підприємливості, яка проголошена ключовою серед інших восьми компетентностей для навчання впродовж життя в межах ЄС. Ідею підприємливості закладено в освітні стандарти – Державний стандарт базової та повної середньої освіти – й державні стандарти професійно-технічної освіти з конкретних робітничих професій [2, с. 172].

Україна разом з Європейським співтовариством дивиться в майбутнє. Сучасний студент є майбутнім професіоналом, а це означає самореалізацію людини в майбутньому, її щасливе життя.

Ми погоджуємося з В. Мяленко стосовно досліджень психології професійної самореалізації молоді в тому, що Концепція професійної самореалізації індивідуума передбачає, що в кожній окремо взятій людині закладена особистісна програма розвитку та самореалізації за природною ідеальною моделлю. Реалізуватися в суспільстві й житті можуть усі люди. Для максимальної реалізації кожної особи потрібен високий розвиток суспільства. Чим він вищий, тим більша ймовірність реалізації індивідуума. Наявність гарної професії, високої оплати за свою роботу розширює рамки свободи особи. Матеріальне та моральне благополуччя призводить до розв’язання другорядних проблем, тому що першочергові проблеми виконуються успішно [5, с. 32, 66, 71].

Поступово продовжується рух української освіти в напрямі її на компетентнісно базовану. Важливість цього питання проголошено в Законі України «Про вищу освіту». Саме тому в рамках реформування вищої освіти на факультеті психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова відкрито нову спеціалізацію «Юридична психологія» для студентів, які навчаються на рівнях «бакалавр» і «магістр» за спеціальністю «Психологія».

Це новий напрям для педагогічного університету, який інтегрує різні науки згідно з вимогами європейської освіти.

Інтеграція психології з іншими науками, у тому числі з юриспруденцією, матиме важливі соціальні наслідки, оскільки психологія надає допомогу кризовим групам населення та індивідам, а юриспруденція допомагає індивідам, які опинилися в кризовому становищі.

І психологія, і юриспруденція є субдисциплінами, які розкривають психологічні чинники, що спонукають індивідуума до здійснення вчинків з юридичного погляду. Це саме ті дві дисципліни, які співпрацюють у поглибленому розумінні на основі взаємозв'язку. Психологія є поведінковою наукою, юриспруденцію можна зарахувати до поведінкових наук у тому розумінні, що вона, умовно кажучи, керує поведінкою людини від народження до смерті на законодавчих засадах. Об'єднуючи психологію та юриспруденцію в юридичну психологію, ми зобов'язуємо психологів і юристів покращувати якість поведінки населення.

Провідною вимогою Стратегії «Європа – 2020» до освіти є завдання формувати фахівця згідно з визначеними компетентностями.

Двоступенева підготовка студентів упроваджується перший рік. Це дає можливість задовольнити модернізацію самої системи освіти, забезпечуючи одночасно загальноосвітню, базову та наукову підготовку фахівців. Саме така підготовка сприятиме їхньому соціальному захисту в майбутньому й дасть змогу конкурувати з європейськими фахівцями за робочі місця. Уведення дворівневого, «бакалавр-магістр», навчання розширює й правові рамки в тому сенсі, що підписана Україною в Лісабоні конвенція про взаємне визнання кваліфікацій, які отримують студенти у вищих навчальних закладах Європи.

Для формування кваліфікованого фахівця потрібно мати певний набір компетенцій. Так, Вікіпедія (Wikipedia) подає таке тлумачення: компетенція – інтегративна характеристика можливостей суб'єкта здійснювати діяльність у тій чи іншій сфері економіки [6]. Компетенції певної кількості дисциплін і за якісними показниками утворюють компетентності. Компетентності відповідають стандарту спеціальності і спеціалізації. Вони визначають функціональне призначення фахівця.

Психолог В. Волошина вважає, що майбутній психолог у процесі професійної підготовки повинен здійснити власний вибір спеціалізації [7, с. 10–11].

Досліджуючи поняття «компетентність» з погляду юриста, І. Івашкевич виводить таку характеристику професійної компетентності: це є складним і системним явищем, яке включає в себе знання, вміння, навички, професійно значущі якості особистості фахівця, що забезпечують виконання власних професійних обов'язків. Тобто, стверджує науковець, компетентність є підготовленістю фахівця до виконання ним професійних завдань, пов'язаних зі спеціалізацією [8]. Зауважимо, що психологічна підготовка є необхідною для будь-якого фахівця. Це запорука становлення та розвитку працівника, забезпечення його комфортної діяльності. Для комфортної діяльності потрібно мати навички психолога, особливо, на наш погляд, комунікативні.

Відмітимо, погоджуючись із Н. Лигун та А. Літовкою, дослідниками психологічних чинників розвитку комунікативних компетенцій, що майбутньому фахівцю необхідно усвідомлювати нерозривний зв'язок між рівнем розвитку комунікативних якостей та ефективністю професійної діяльності [9, с. 136–137].

Підсумовуючи вищесказане, ми подаємо авторське визначення поняття «компетентність» у руслі підготовки юридичних психологів: компетентність є інтегративним утворенням декількох або багатьох компетенцій у сфері взаємодії психології та юриспруденції, якими повинен володіти фахівець – юридичний психолог – для виконання виробничих функцій у майбутній професії.

Розглянемо частково зміст компетентностей згідно з навчальним планом спеціальності «Психологія» спеціалізації «Юридична психологія».

Вивчаючи дисципліну «Юридична психологія», студент повинен знати поняттєвий і термінологічний апарат, джерельну базу з психології та юриспруденції, мати здатність генерувати ідеї, передбачати результат взаємодії з клієнтом у процесі професійної діяльності. Майбутній юридичний психолог повинен володіти основами індивідуального та групового консультування в юридичній психології, методами, засобами і прийомами захисту прав людини в контексті її життєвого психологічного стану з розумінням значення гуманістичного й особистісно-орієнтованого підходу для надання консультативної допомоги клієнту.

Визначаючи компетентності під час прослуховування курсу «Основи соціально-правового захисту особи», формуємо знання термінів і понять соціально-правового захисту особи, джерельну базу системи права та його норм згідно з кожною життєвою ситуацією клієнта, відповідно до його власних потреб. Майбутній фахівець повинен уміти професійно застосовувати теоретичні й практичні уміння з основ соціально-правового захисту індивідуума; розробляти правову програму допомоги клієнту, який опинився в кризовій життєвій ситуації; сприяти використанню юридичної психології в системі освіти України та за кордоном; а також професійно застосовувати в роботі основні поняття й терміни з юридичної психології, джерельну базу з теорії та практики основ соціально-правового захисту особи. У результаті фахівець має здатність проводити захист прав та обов'язків особи соціальними і юридичними нормами законодавства.

Дисципліна «Захист прав молоді та сімей галузевим законодавством» передбачає сформованість знань з термінології й понять законодавчого поля із захисту прав молоді та їхніх сімей, джерельну базу сфери галузевого законодавства, володіння психологічними особливостями молоді й сім'ї, дією життєвих обставин під час кризи. Майбутній юридичний психолог умітиме застосовувати основні терміни та поняття галузевого законодавства під час консультування клієнтів з кризовою життєвою ситуацією, передбачати результати консультування згідно з галузевим законодавством, розробляти проект надання юридичної консультації, передбачати кінцеві наслідки своїх дій. Він також сприятиме використанню юридичної психології в системі освіти, професійно застосовуючи в роботі теорію та практику із захисту прав молоді та їхніх сімей

галузевим законодавством, здатність послуговуватись основними поняттями конституційного, сімейного, адміністративного, кримінального, цивільного галузей права в психології під час консультування клієнтів.

Дисципліна «Юридичний та психологічний супровід особи у суді» є досить специфічною. Після прослуховування курсу студент буде знати терміни й поняття психологічних особливостей осіб, з якими проводиться супровід під час досудового слідства, судового засідання та оголошення вироку. Студент буде вміти застосовувати терміни й поняття юридичного та психологічного супроводу особи, джерельну базу, використовувати базові знання з юриспруденції та психології під час супроводу правопорушника в суді. Майбутній юридичний психолог зможе застосовувати в професійній діяльності теоретичні та практичні знання психологічних особливостей особи, яка перебуває під слідством або отримує вирок, знаходити, тлумачити юридичну базу на користь презумпції невинуватості, якою володіє кожна особа, складати проект із захисту прав людини за національним законодавством, професійно супроводжувати особу під час судового засідання, орієнтуючись на її психологічний стан.

Після прослуховування спецкурсу за тематикою сфери юридичної психології, зокрема освіти в пенітенціарній системі України, юридичний психолог буде знати терміни й поняття сфери психологічного та юридичного захисту злочинця під час перебування в колоніях різного рівня безпеки, а також вміти використовувати базові знання з юриспруденції та психології під час роботи зі злочинцями в пенітенціарній системі, захищати право особи на освіту в колоніях різного рівня безпеки, складати проект захисту прав злочинця на освіту в пенітенціарній системі, професійно застосовувати в роботі теоретичні та практичні знання й уміння про супровід особи в пенітенціарній системі та захист її права на освіту, зважаючи на психологічний стан злочинця; захищати права злочинця на освіту національним законодавством.

Дипломний проект з психології за спеціалізацією дає можливість випускнику інтерпретувати психологічну проблематику дослідження з використанням відповідних джерел і бібліографії, критично аналізувати її та описувати, набувати дослідницьких навичок. Майбутній юридичний психолог після захисту дослідницького проекту буде здатний здійснювати елементарні наукові дослідження під керівництвом наукового керівника, застосовуючи основні статистичні методи й комп'ютерні алгоритми, методи аналізу та опису психологічних явищ.

Отже, послідовний курс України до модернізації вищої освіти сприятиме не лише підвищенню якості вищої освіти, а і підготовці висококваліфікованих фахівців у сфері юридичної психології. Крім того, наступними розвідками наукових досліджень можуть бути підготовка юридичних психологів до наукової діяльності, формування в юридичних психологів компетентнісного підходу під час виробничої практики, проблеми підготовки юридичних психологів до роботи в загальноосвітніх навчальних закладах тощо.

Подальшими розвідками наукових досліджень можуть бути особливості застосування захисту прав неповнолітніх під час судового процесу; запровадження ювенальної юстиції як педагогічної проблеми; формування правових навичок у старшокласників тощо.

Використана література:

1. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.
2. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; за заг. ред. В. Г. Кременя. – Київ : Педагогічна думка, 2016. – 448 с.
3. Психологія життєтворення особистості в сучасному світі : [монографія] / [Ю. Д. Гундєртайло, В. О. Климчук, О. Я. Кляпець та ін.] ; за ред. Т. М. Титаренко ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Київ : Міленіум, 2016. – 320 с.
4. Овдієнко Л. Н. Освіта як простір соціалізації особистості : [монографія] / Л. Н. Овдієнко ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Київ : Міленіум, 2014. – 120 с.
5. М'яленко В. В. Психологія професійної самореалізації молоді: [монографія] / В. В. М'яленко ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Київ : Міленіум, 2016. – 104 с.
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ru.wikipedia.org/wiki>.
7. Волошина В. В. Психологічні технології підготовки майбутнього психолога : автореф. дис. ... докт. психол. наук : 19.00.07 / В. В. Волошина ; наук. консультант І. С. Булах ; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2016. – 44 с.
8. Івашкевич І. В. Структура професійної компетентності юриста / І. В. Івашкевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://psytir.org.ua/upload/journals/2.2/authors/2016/Ivashkevych_Iryna_Vladyslavivna_Struktura_profesijnoi_kompetentnosti_yurysta.pdf.
9. Лигун Н. В. Психологічні чинники розвитку комунікативної компетенції працівників підрозділів кадрового забезпечення ОВС / Н. В. Лигун, А. А. Літовка // Юридична психологія. – 2015. – № 2.

References:

1. Stratehiiia staloho rozvytku «Ukraina – 2020» : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12.01.2015 № 5/2015. – Rezhym dostupu : www.zakon.rada.gov.ua.
2. Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini / Nats. akad. ped. nauk Ukrainy ; za zah. red. V. H. Kremenia. – Kyiv : Pedahohichna dumka, 2016. – 448 s.
3. Psykholohiia zhyttietvorennia osobystosti v suchasnomu sviti : [monohrafiia] / Yu. D. Hundertailo, V. O. Klymchuk, O. Ya. Klyapets ta in. ; za red. T. M. Tytarenko ; Natsionalna akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy, Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii. – Kyiv : Milenium, 2016. – 320 s.

4. Ovdiienko L. N. Osvita yak prostir sotsializatsii osobystosti : [monohrafiia] / L. N. Ovdiienko ; Natsionalna akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy, Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii. – Kyiv : Milenium, 2014. – 120 s.
5. Mialenko V. V. Psykholohiia profesiinoi samorealizatsii molodi : [monohrafiia] / V. V. Mialenko ; Natsionalna akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy, Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii. – Kyiv : Milenium, 2016. – 104 s.
6. <https://ru.wikipedia.org/wiki>.
7. Voloshyna V. V. Psykholohichni tekhnolohii pidhotovky maibutnoho psykholoha : avtoref. dys. ... dokt. psykhol. nauk : 19.00.07 / V. V. Voloshyna ; nauk. konsultant I. S. Bulakh ; M-vo osvity i nauky Ukrainy, Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova. – Kyiv, 2016. – 44 s.
8. Ivashkevych I. V. Struktura profesiinoi kompetentnosti yurysta / I. V. Ivashkevych http://psytir.org.ua/upload/journals/2.2/authors/2016/Ivashkevych_Iryna_Vladyslavivna_Struktura_profesijnoi_kompetentnosti_yurysta.pdf.
9. Lyhun N. V. Psykholohichni chynnyky rozvytku komunikatyvnoi kompetentsii pratsivnykiv pidrozdiliv kadrovoho zabezpechennia OVS / N. V. Lyhun, A. A. Litovka // Yurydychna psykholohiia. – 2015. – № 2.

Андрущенко Т. В., Ковчина И. М., Пасичниченко С. В., Панченко М. В. Актуальные проблемы формирования компетентностей у студентов – юридических психологов

В статье проанализированы основные проблемы подготовки студентов – юридических психологов – к будущей профессиональной деятельности. Предложено современное определение термина «компетентность» в сфере подготовки юридических психологов по специальности «Психология». Рассмотрены компетентности определенного количества дисциплин, которые будут изучаться юридическими психологами.

Ключевые слова: студент, юридическая психология, компетентности.

Andrushchenko T. V., Kovchyna I. M., Pasichnichenko S. V., Panchenko M. V. Actual problems of forming competences for students – future specialists in legal psychologists

The article deals with the actual problems of preparing future specialists in legal psychologists at the Pedagogical University. The author's definition of the concept "competence" is given in accordance with specifics of students' training in the field of psychology. The competences of a certain number of disciplines being taught to legal psychologists is examined.

Key words: student, legal psychology, competences.